

Slovensko slovstvo.

Pretres „slovenskih beril za 3. in 4., 5. in 6. gimnazijalni razred“, vredjenih po dr. Bleiweis-u in dr. Miklošič-u.

Spisal prof. Raić.

(Dalje.)

Berilo za V. gimnazijalni razred, ki ga je izdal gosp. dr. Miklošič, je sovsema prikladno, razve morebiti nekkih pisem, ki se na početku nahajajo; taki listovi po mojem mnenju ne imajo mesta v berilu za višji gimnazij. Berilo VI. obsega z večino sestavke iz zgodovine, rastlinstva, živaljstva, deloma tudi narodopisne, krasoslovne in nekatere modroslovne spisove, le z redkimi pesmami, ktere bi svobodno obširnejši prostor zavzemale, zlasti narodne. Jezik se mora v vsakem obziru imenovati izvrsten z veliko doslednostjo in pravilnostjo ozalšan; ker pa ničesar ni na zemlji popolnoma, so se tudi v te knigi nekteri zablodki vpletli, kterim smo dolžni v okom priti.

Na več straneh berila V. in VI. se v besedi kamen po priloženi končnici *e* izpušča. Če bi ti *e* bil iz *z*-a ali *b*-a bil povstal, ki se smelo to goditi, pa nikoli, kedar staroslovenski čisti *e* zastopa. Slovenec vselej pri nas pravi: kamenna miza. Ravno taka se godí z nosnim $e = \varepsilon = \Lambda = en$ v besedi *m e s e c*, čeravno šče pri Goričanih krepko živí in ti ga v polni veljavnosti izgovarja: „dva mesenca počakaj“. Menim, da ne bi pogreška bila narodnih biserov, kteri šče kor stari veličestni spomeniki trdno stojé v govoru ljudskem, v kniževni jezik jemati, ter namesto *mesca*, *meseca* pisati. Prigovor, da se v več krajevih *mesce*, *mescevo* govori, ne podira mojega trjenja, ker v pisavo imamo pravilne in dobre oblike sprejemati iz ust narodnih, ne pa tistih, ki nam pretijo sčasoma vse glasnike pogoltati. Kar je dobrega, ohranimo!

Hrvatski in neorganiški je pisati nosni $o = a = \alpha = on$ ali *om* itd. s črkoi *u*: „mučno“ VI. 16., „mučivec“ V. 20., „sužnost“ VI. 25., „minul“ VI. 98., namesto „močno“, „močivec“, „sožnost“, ker v slovenskem narečji pravilno temu glasniku *o* odgovarja; na Štajerskem tudi v nedeločivniku glagolov druge vrste slišiš *o*: „mahnoti“. Gorenski govor: minulo se mora vplivo sosednega narečja pripisavati.

Včasih se devlje *v* namesto *u*: „vtrdi“ VI. 2., „povžil“ 1., „vžgati“ 28., „vglajen“ 104., „vstvariti“ V. 38., namesto „utrdil“, „uglajen“ itd. in namesto *v* pa *u*: „uzrok“ V. 7., „usmiljenje“ 24., „bruno“ V. 34., „neoskrunjen“ V. 21., namesto „vzrok“, „vsmiljenje“, „brvno“, „neoskvernjen“.

Kako se dá opravičiti pisava „tempelj“ VI. 2., „aposteljni“ 38., „angeljski“ V. 42., namesto „tempel“, „apostoli“, „angelski“?

Po *c* se piše kakor po trdih tihnikih *o* namesto *e*; čeravno pišemo in govorimo „solnce“, „srdce“, „drevesce“ in nikoli „solnco“, „srdco“, „drevesco“. Dosledno in blagoglasno se mi tedaj zdí kor po družih mehkih tihnikih tudi po *c* stavljati *e* namesto *o*: „tujcem“, „mesecev“. Tistim pa, ki pravijo: vsej v raznih sklonovih ne govorimo *e* temoč *o*, odgovarjam, da tudi „prijateljem“ ne golčimo, — ali blagoglasje veleva in staroslovensčina terja.

Na mestih se javlja nepotrebni *j*: „najšel“ V. 27., „začinjal“ 10., „ojster“ 2., „izvoljiti“ 24., „gnjezdice“ VI. 9., „njiva“ 11. (že Šmigoc je pisal „niva“), „gnječa“ 79., „gojzd“ 59., „knjiga“ 176., in pri vseh glagolih druge vrste v deležji pret. trpivnem: „navdehnjen“ VI. 54. in celo „zmerznen“ V. 175., namesto „našel“, „začinal“, „nadehnen“, „zmerznen“. Gosp. Janežič se je sicer trsil v svoji „Slovenski slovnici“ na str. 76. razložiti ti *j*; tisti razlog le nekoliko zagovarja *-ni*, pa nikar ne razjasnjuje in ne opravičuje, da *j* ima ondi svojo pravico. Sopot indi pogrešamo *j*: „izpeljuje“ V. 65., „spremenuje“ 65., „polski“ 6., „pribezlaje“ 24., namesto „izpeljuje“, „spremenuje“, „polski“, „pribezlaje“. (Dalje sledí.)

Odgovori.

Zastran besedi „Epidemie“ in pa „lih a sodu“.

V slovníku ste pri besedi „Epidemie“ naredili: glej „Seuche“. Kako pa to posloveniti? Ali morda s „kugo“?

Ne prederzmem se s tem spisom siliti med Vas, učene jezikoslovce, ne svetovati besedi, pa tudi nasvetovanih zametovati ne, ampak povedal bi Vam rad, kako da nepokvarjen Slovenec govori, kadar meni „Seuche“, in pa kakov zapopadek da sklepa z besedo „kuga“. Terdi Slovenec, govore od „Seuche“, ji pravi le sploh „boleznen“ in jo loči v „leško“, to je, „ljudsko“ ali pa „živinsko“ — „kužno“ ali „nekužno“ (nalezljivo ali nenalezljivo). Na priliko: Ko je bila kolera v Ljubljani, mi je terd hribovec rekel: „Ne hodite v Ljubljano, doli je bolezen“. Ko je bila pri nas predlanskim „Seuche“ griža, mi je pisal moj prijatelj: „Ali je pri vas še bolezen? da bi se le tebe ne prijela!“ In ravno včeraj me je vprašal nekdo: „Ali je bilo kaj v „Novicah“, da se je pri Vidmu bolezen začela?“ Jaz odgovorim: „Nič; kakšna pa? On: „Pravijo, da vročnica“.

Iz teh in enacih izgledov se vidi, da naš narod poslovenjuje „Seuche“ z „boleznijo“. Kjer je potreba in se iz besedoskladja lahko ne povzame, še pristavlja: „pri ljudeh, pri živini, leška, živinska, kužna ali nekužna“ (če se namreč prijemlje ali pa ne). — „Kuga“ je pa, kakor naš narod, kolikor je meni znano, govori, vselej le nalezljiva bolezen, bolezen, ktera se prijemlje. (Mit dem Worte „kuga“ ist stets der Begriff der Ansteckung verbunden, was bei Seuche nicht immer der Fall ist, Beweis dessen „okužiti“ = „anstecken“). Toliko vém jez od tega. Se vé, da to pisaje, ne namestujem prostrane vse Slovenije, temoč le kraje tiste, kodar sem bival in od tega slišal ali govoril.

Zastran igre pa, po kteri se tudi poprašuje, vém tole: Okoli Idrije tako igrajo: Eden vzame v pest lešnikov ali kaj družega, jo stisne, pomolí tovaršu vprašaje ga: „lih ali sodu?“ (na pare ali ne?) Če ugane, mu mora dati vse, če ne, mora pa uganjevec enega dati zastavljavcu. To igro igrati pravijo „sódati“ in ako ju kdo vpraša: Kaj delata? odgovarjata: „S ó d a v a“. Likar.

Novičar iz avstrijskih krajev.

Iz vélikega Varadina na Ogerskem 7. aprila. Velikonočni prazniki so sicer že minuli, vendar se še ta ali uni z veseljem spominja, kaj je za pirhe dobil. Jez nimam družega spomina na véliki teden in na velikonočne praznike, kakor spomin na božje grobe in na častitljivo gorvstajenje. Kar se tiče božjih grobov, sem mnogokrat na drago domovino mislil, ker na Krajskem se ena fara z drugo skuša, ktera bo lepši božji grob napravila. Tukaj ni tako; celó v stolni cerkvi je bil božji grob brez vsega lišpa; okoli sv. rešnjega Telesa so lučice gorele — to je bilo vse. Gorvstajenje je bilo pa z veliko slovesnostjo obhajano; obhajalo se je po vseh cerkvah popoldne od 4. do 7. Véliko nedeljo sem se lepega petja v stolni cerkvi veselil, pa mi ni ravno posebno dopadlo; ljubljanski bogoslovci so v petji vsi drugi mojstri. — Pirhi tukaj niso dosti v navadi, od slovenskih kolačev pa celó ni duha ne sluha; tudi plečét ne nosijo žegnati. Neka druga šega pa tukaj vlada, ktera pri nas menda ni znana, namreč, da se fantje in dekleta na véliki pondelj in na véliki torek zjutraj pred jedjó eden družega z vodo polivajo, da je marsikter moker, kakor da bi ga iz luže izvlekel. Kaj da to pomeni, nisem mogel za gotovo zvediti.

V vélikem Varadinu ne živí veliko več ljudi kakor v Ljubljani; mesto je pa blizo trikrat obširneje kakor ljubljansko; hiše so do malega vse pri tléh (ebenerdig) in se ne deržé skoz in skoz ena druge; zatorej se jih veliko našteje. Nar imenitniši poslopja tukajšne so cerkve, kterih sem 15 naštel, toda niso vse katoliške, ker tukaj je 6 vero-

zakonov: rimsko-katoliški, zedinjeno-gerški, rusovski, luteranski, kalvinski in judovski. Katoličani imajo 6 cerkev, med katerimi je stolna v resnici veličanska. Drugih imenitnih poslopij mesto nima veliko; le poslopje rimsko-katoliškega škofa, premonštratski samostan in pa hiša deželnega poglavarstva se odlikujejo od drugih. — Skoz sredo mesta teče reka Köröš, ktera ni globoka pa precej hudo dere; s čolnom se ne more po nji voziti, ker preveč na ovinke teče. Sicer je mesto še v zadosti prijetnem kraju, ker je od ene strani od lepih vinskih goric obdano; ena teh goric, na kateri cerkva sv. Helene stoji, se Kalvarija imenuje, in od tod se mesto ravno tako lepo od verha vidi kakor Ljubljana z Grada. — Kdor ni preveč mehkužen, tukaj ne dobí druge bolezní kakor ogersko merzlico, pa tudi merzlice ne ravno sleherni; kdor jo pa dobí, ta se je ne odkriža z lepo — celo leto ali tudi še dalje ga mehta. Pravijo, da se od vode dobiva. — Ker je véliki Varadin na meji debrecinške pustote in erdeljskih gorá, je tudi vreme tukaj zlo zaletavasto; včasih cel mesec ne pade kapljice dežja, kadar se pa za dež napravi, pa dežuje brez konca in kraja. Letos je na evetno nedeljo celi dan sneg šel; od tega dneva je bilo vedno lepo, gorko solnčno vreme. Spomlad se pa vendar še ni prav začela, griči in ravnine so še vsi rujavi in goli; razun snežnic (zvončkov), mačkenega medka, vijolic in petelinčkov še ni nič kaj spomladanskih cvetlic viditi. Danes se za dež pripravlja, in danes prvič tukaj grometi slišim. Ravno me je dež pod streho signal; tudi kake zerna toče vmes padajo; bliska se, da človeku vid jemlje, in strela poka kakor o sv. Marjeti; nadjati se je, da bo deževno vreme nastopilo, ker so se oblaki čez debrecinško pustoto privlekli.

Ker v kratkem mislim častitim bravcem „Novic“ povedati, kako se popotniku od Solnoka do vélikega Varadina godí, bom pri tej priložnosti tudi omenil življenja in navad (običajev) tukajšnjih stanovnikov. Vraščan.

Iz Brašlove na Štaj. 17. apr. St. — Drevje se letos v naši okolici pridno cepi, sosebno koroške tepke*), katerih sem 200 cepičev iz Št. Andreja iz knezovih vertov in vinogradov v Türni prejel. Je pa tudi treba, da se mlado drevje zasaja in cepi, drugači bi po ravnini tu okoli v 10 letih ne imeli sadnega drevja skor nič, ker so nam hude zime ene leta sem čudo drevja pomorile. Ali niso tudi menda čez čudo vroče poletja krive, da pozimi potem mraz toliko drevju škoduje? Ako mora drevo poletni vročino prenašati kakor v Afriki, kjer našega drevja ni, mu mora potem sibirski mraz toliko huje djati. Da bi se pač ne bili verhovali naših hribov tako silno pobrili, bi se menda vreme ne preminjalo tako neznan!

Iz Ljubljane. Tukajšna kmetijska družba je prejela 30 jajc tistih imenitnih pišet, ktere že kake dve leti slovó po več deželah pod imenom pišet kohinhinskih (Conchinchina-Hühner). Da bi se to pleme, od kterega so tudi „Novice“ že enkrat govorile, zaplodilo tudi pri nas, misli kmetijska družba izročiti te jajca enemu ali dvema ali trem gospodarjem, ki imajo pute, ktere ravno sedaj valé, in ki bi za to rejo posebno skerb imeli. Kdor ima veselje do te reje, naj se oglasi v pisarnici kmetijske družbe, da bo zvedil kako in kaj.

Novičar iz raznih krajev.

Da se milodarne ustanove (štiftenge) za ljudske šole zmiraj v razvidnosti deržé, je c. k. ministerstvo nauka ukazalo, naj se pri vsaki šoli napravijo posebne bukve, v kterih imajo ustanove poversti zapisane biti. — Po ukazu

*) Da bi pač na milijone tepk mogli zasaditi po vseh krajih naše domovine! Sad ta ni sicer žlahen, pa je zdaten in koristen, posušen za jéd ali prešan za pijačo, in zatega voljo več vreden ko žlahna hruška — za navadne potrebe. Vred.

ravno tega ministerstva se za mnoge šolske bukve ljudskih šol izdelujejo podobe, ktere imajo razjasnovati golo besedo; delo to je izročeno dunajski c. k. akademii umetnosti. — Vojaško vozništvo (Fuhrwesen) bo drugač osnovano. — Škofji zbor na Dunaji, pravijo, bo terpel še ene dni čez Binkošti. — Iz Ogerskega, Marskega in več drugih dežel se sliši, da je ta teden dež dobro pomočil polje. — Vladni časnik „Moniteur“ od 17. naznanuje, „da v sredo (16. t. m.) je bil sklep pariškega zbora. Po podpisu protokola so se poslanci pomenkovali še o mnogoterih drugih zadevah za uterdbo in popolno dognavo mirú. Zamenja od vsih dotičnih vlad podpisane pogodbe bo konec tega mesca doveršena. Protokoli zbora se bojo od konca do kraja očitno na znanje dali“. Da bi se bili taki protokoli razglasovali, ni bilo dosihmal navadno; tabart je pa angležki poslanec to terjal, rekoč, da on domá deržavnemu zboru ne smé nič skrivati; sklenjeno je tedaj bilo, da vsi protokoli naj se od besede do besede razglasijo ob enem v Parizu in Londonu; potem se bo vse zvedilo povsod. — Razglas cara rusovskega, s kterim je po svojem cesarstvu dal vediti sklep mirú, ni v Parizu in Londonu nič kaj dopadel, posebno se spottikujejo nad resnico tistih besed, kjer car pravi, da namen rusovske vojske je s tem dosežen, da turška vlada oprostí kristijane nekdanjega jarma. — Rusi smejo spet kakor hočejo in kamor hočejo v francozke dežele, kar poslednje dve leti niso smeli. — Unidan je ukazal sultan na prigovor francozke in angležke vlade spet nekaj novega, kar je spet eno nogo spodbilo turčinstvu. Po starodavni postavi islama je bil vsak Turk ob glavo djan, kdor je zatajil svojo vero in prestopil h kaki drugi; to postavo je sultan sedaj preklical; vsak Mahomedanec smé prosto prestopiti h kakoršni koli veri. — Gotovo je sedaj, da avstrijska armada ne bode pred zapustila Moldave in Valahije, dokler ne bo nova osnova vladarstva v teh deželah dogotovljena. — Zabraniti nevarne prekucijske podpihe iz Sardinskega v vojvodino Parma na Laškem, bo nek avstrijska armada zastavila mejo med tema deželama. — Kerst Napoleonovega princa je na 9. junija določen. — Neznana dragina v kljub mirú je v Carigradu in tudi drugod na Turškem: par pišet je 24. sušca veljalo blizo 4 fl.; za slabo stanovanje in jéd v gostivnici se plačuje na dan 8 fl., nepolitirana miza velja 15 do 20 fl.; če najameš kočijo za pol dne, moraš plačati 20 fl.! — Kervave klobase je sedaj kdor jih ima in kolikor jih hoče; pred 900 leti je bila vsa druga. Cesar Leon jih je ostro prepovedal rekoč: „Kdor krí vživa, naj bo tepen in v znamenje nepoštenosti naj se mu glava obrije in za vedne čase iz dežele požene“. Kako se vendar svet preminja!

Mati.

Dete revno, dete malo,
Kdaj nek bodeš poplačalo
Vse skerbí, kih tvoja mati
Zate móglá je prestati?

Sem pod srcem te nosila,
Z lastnim mlekom te dojila,
Noč in dan za te skerbela,
Noč in dan za te živela.

Post'ljo kolikrat prestlala,
Zibel tvojo sem zibala,

Ti zapela pesem sladko,
Da zaspalo si čez kratko;

Čez te potlej se nagnila,
Serčno k Bogu sem molila:
„Oče! hudega ga brani,
Meni, sebi ga ohrani!“

Dete malo in ubožno,
Bodi pridno in pobožno:
S tem skerbí mi boš plačalo.
Dete revno, dete malo! S. Jenko.

Pogovori vredništva.

Gospodom, ki so gosp. Navratilovo „Slovnico“ prejeli: Gosp. N. je v Ljubljano gosp. Blazniku naročil, naj pošlje vsem naročnikom „Rabo glagolov“ kot obljubljeni nameček; „Raba gl.“ pride že ob svojem času. — Mnogi gospodje iz različnih krajev so nam že zdavnej poslali krajo- in narodopisov za „Novice“; lepo prosimo, naj poterpijo še enmalo, ker po dvoje sestavkov ene verste ne moremo v en list jemati, da ne zanemarimo svojega stanovitnega vodila: „variatio delectat“.